

ANNALES ZBORNÍK
MUSEI SLOVENSKEHO
NATIONALIS NÁRODNÉHO
SLOVACI MÚZEA

GEDENKSCHRIFT ZBORNÍK NA PAMIATKU
FÜR MAGDA PICHLEROVÁ MAGDY PICHLEROVEJ
STUDIEN ŠTÚDIE

ANNALES ZBORNÍK
MUSEI SLOVENSKEHO
NATIONALIS NÁRODNÉHO
SLOVACI MÚZEA

ARCHEOLÓGIA SUPPLEMENTUM 11

GEDENKSCHRIFT ZBORNÍK NA PAMIATKU
FÜR MAGDA PICHLEROVÁ MAGDY PICHLEROVEJ
STUDIEN ŠTÚDIE

Bratislava 2016

ANNALES MUSEI NATIONALIS SLOVACI
ZBORNÍK SLOVENSKÉHO NÁRODNÉHO MÚZEA

ARCHEOLÓGIA SUPPLEMENTUM 11 ŠTÚDIE

Redakčná rada/Editorial Board

PhDr. Juraj Bartík, PhD. (predseda/Chairman), Doc. PhDr. Gertrúda Březinová, CSc., Mgr. Radoslav Čambal,
PhDr. Beata Egyházy-Jurovská, PhDr. Zdeněk Farkaš, PhD., Doc. PhDr. Matej Ruttkay, CSc., PhDr. Vladimír Turčan

Zostavovateľ/Edited by

Mgr. Igor Bazovský, PhD.

Preklad do nemeckého, anglického a slovenského jazyka/translation into English, German and Slovak languages:
REELS, s. r. o., Stephanie Staffen

Publikácia je recenzovaná/publication is reviewed

Za jazykovú úpravu príspevkov zodpovedajú autori/the Authors are responsible for their contributions

Tlač/Print: Varínska tlačiareň, Varín

Grafická úprava: Matúš Lányi, návrh obálky Mgr. Radoslav Čambal

Vydalo/Published by: Slovenské národné múzeum-Archeologické múzeum, Bratislava 2016

Náklad/Numbers of the copies: 350 kusov

© Slovenské národné múzeum-Archeologické múzeum/Slovak National Museum-Archaeological Museum 2016

ISBN 978-80-8060-383-0

PhDr. MAGDA PICHLEROVÁ, CSc.
16. 9. 1931 – 28. 10. 2014

OBSAH / INHALT

- 7 **Igor Bazovský/Beáta Egyházy-Jurovská**
Bibliografia prác Magdy Pichlerovej
Bibliographie von Magda Pichlerová
- 15 **Beáta Egyházy-Jurovská**
Spomienka na PhDr. Magdu Pichlerovú
Erinnerung an PhDr. Magda Pichlerová
- 17 **Susanne Stegmann-Rajtár**
Polstoročie od objavenia mohylníka v Dunajskej Lužnej-Nových Košariskách
Ein halbes Jahrhundert seit der Entdeckung der Grabhügel
in Dunajská Lužná-Nové Košariská
- 27 **Radoslav Čambal – Peter Milo – Igor Murín**
Geofyzikálny prieskum mohýl v Dunajskej Lužnej-Nových Košariskách
Geophysikalische Prospektion der Hügelgräber in Dunajská Lužná-Nové Košariská
- 35 **Zdeněk Farkaš – Miloš Gregor**
K otázke niektorých kamenných brúsených nástrojov z Bratislavy-Devína
Zur Frage einiger steinernen geschliffenen Werkzeuge aus Bratislava-Devín
- 45 **Juraj Bartík – Igor Bazovský – Pavol Jelínek – Alena Šefčáková**
Osídlenie Bratislavy-Rusoviec v staršej dobe bronzovej
Besiedlung von Bratislava-Rusovce während der älteren Bronzezeit
- 75 **Anita Kozubová**
Armringe aus Gräberfeldern der Vekerzug-Kultur in Chotín
Náramky z pohrebísk vekerzúgskej kultúry v Chotíne
- 103 **Miroslava Daňová**
Rímske prstene z Gerulaty (Nálezy z výskumov
L. Kraskovskej a M. Pichlerovej v novom svetle)
Römische Fingerringe aus Gerulata (Funde von den Grabungen
von L. Kraskovská und M. Pichlerová im neuen Licht)
- 119 **Tomáš Janek**
A New Insight into Problematic of Roman Building Terracota
von Bratislava-Rusovce
Nový pohľad na problematiku rímskej stavebnej keramiky
z Bratislavy-Rusoviec
- 125 **Jaroslava Schmidtová – Ludovít Mathédesz:** Nové nálezy jednotky piatej kohorty Lucensium
Neue Funde der Einheit der fünften Kohorte Lucensium
- 131 **Denes Gabler**
Terra sigillata in der römischen Siedlung Visegrád-Lepence
Terra sigillata z rímskeho sídliska Visegrád-Lepence

- 147 **Klára Kuzmová – Margaréta Musilová**
Terra sigillata v nálezových kontextoch z historického jadra Bratislavy (výskumy v rokoch 1986-1996)
Terra sigillata im Fundkontexten aus dem historischen Kern von Bratislava (Grabungen in den Jahren 1986-1996)
- 159 **Kristián Elschek**
Faléra Jupitera Ammona, plastika Sarapisa a ataša Siléna zo Slovenského Pomoravia
Jupiter Ammon Phalera, Sarapis Plastik und Silenos Attasche vom slowakischen Marchgebiet
- 167 **Ján Rajtár**
Olovená votívna plastika Merkúra z Hurbanova
Eine votive Bleistatueette des Merkur aus Hurbanovo
- 175 **Vladimír Turčan**
Poznámky k severnému predpoliu Gerulaty
Bemerkungen zum nördlichen Vorfeld von Gerulata
- 181 **Vladimír Varsík – Titus Kolník**
Prstene a náramky z Cíferu-Pácu
Fingerringe und Armringe aus Cífer-Pác

PRSTENE A NÁRAMKY Z CÍFERA-PÁCU¹

VLADIMÍR VARSÍK – TITUS KOLNÍK

Keywords: *Roman Period, fingering, bracelet, princely seat***Abstract:** *Fingerings and bracelets from Cífer-Pác. In the 4th century, Cífer-Pác was a settlement of local Quadic nobility. The subject of this article is a collection of ten Roman and German fingerings and ten Roman bracelets. A gold Roman fingering with onyx-gem from the 3rd century deserves a special attention. This artefact testifies to a presence of wealthy nobleman in the area before the construction of the seat with Roman stone architecture.***1. Úvod**

Prstene a náramky – niekedy spoločne označované ako kruhový šperk – nepatria k veľmi častým ozdobám v kvádskom kultúrnom priestore severne od Dunaja. Ich výskyt na sídliskách z doby rímskej na juhozápadnom Slovensku je zriedkavý. Z celistvejšie preskúmaných a publikovaných osád možno napríklad z Branču uviesť fragment len jedného skleneného náramku a jednu sklenenú vložku z nezachovaného prsteňa (Kolník/Varsík/Vladár 2007, tab. 2: 8; tab. 171: 9). V Bratislave-Trnávke sa našiel zas jeden bronzový náramok so štítkovými ukončeniami a dva prstene (Varsík 2011, obr. 16: 2, 60: 1-2)². Situácia nie je veľmi priaznivejšia ani v prostredí naddunajských pohrebísk. I. Kvetánová v rámci svojej dizertácie zaevidovala z kvádskych žiarových a kostrových hrobov osem kovových náramkov, jeden náramok zložený z korálikov a tri prstene (Kvetánová 2008, 189, tab. 20, 196 tab. 21). V tomto prípade môžu situáciu skresľovať pohrebné zvyky, keďže šperky sa – odhliadnuc od tzv. kniežacích hrobov ako Ostrovany alebo Krakovany-Stráže – v mladšej a najmä neskorej dobe rímskej do hrobov dostávali len výnimočne. Je to v kontraste so situáciou v rímskych provinciách, kde sú náramky a v menšej miere aj prstene častou súčasťou neskororímskych ženských kostrových hrobov (napr. Keller 1971, 94, 108; Lányi 1972, Abb. 58-62). Kolekcia desiatich náramkov a desiatich prsteňov³ z Cífera-Pácu predstavuje preto v kvádskom prostredí počtom i rozmanitosťou pozoruhodný súbor a do istej miery odráža výnimočné postavenie tohto náleziska. Ani náramky, ani prstene nemožno pokladať za výlučne ženský šperk, hoci sa častejšie viažu na ženskú časť populácie. V rímsko-provinciálnom prostredí napríklad muž nosil jeden pečatný prsteň na prstenníku ľavej ruky, dámy si zvykli zdobiť rôzne prsty viacerými prsteňmi (Riha 1990, 9). Podobne je to s jednoduchými bronzovými, sklenenými a kostenými náramkami, ktoré sa v rímskych provinciách objavujú predovšetkým v ženských hroboch. Zlaté exempláre však niesli aj výrazné symbolické poslanstvo a stali sa výsadou spoločensky vysoko postavených germánskych mužov i žien.

2. Prstene

Prstene plnili v rímskom (ale aj v germánskom) prostredí okrem okrasnej aj symbolickú funkciu. Navonok mohli poukazovať na manželský zväzok, úradné alebo spoločenské postavenie. Zlaté prstene boli spočiatku v Ríme privilegiom stavu senátorov a jazdcov (Beckmann et al. 1995, 55). Nosiť ich smeli vyslanci a vo vojsku iba vysokí dôstojníci (Mikóvinyová-Daňová 2010, 77). Nielen nákrčník, náramok a spona, ale aj prsteň zo zlata patril medzi symboly, ktoré mali navonok prezentovať legitimitu moci germánskych vládcov v dobe rímskej i v dobe sťahovania národov (Prohászka 2006, 72; Becker 2010, 72 – posledne menovaný autor uvažuje aj o ďalších možných funkciách prsteňa v germánskej spoločnosti). Rimania nosili prstene na prstoch ľavej ruky, Germáni – muži aj ženy – vo všeobecnosti uprednostňovali prsteník pravej ruky (Beckmann et al. 1995, 54). Menej často bývali zavesené na náhrdelníku (na Slovensku napr. v hrobe z Čáčova – Pieta 2002, 346).

2.1 Prstene zo skla

Prsteň z modrého skla sa v Cíferi-Páci našiel v sídliskovej vrstve nad základmi drevenej stavby 13 (10/72⁴ – obr. 1: 1, obr. 3). Sklenené prstene sú aj v rímskych provinciách pomerne zriedkavé a vyskytujú sa tam až od 3. storočia (Riha 1990, 29, 48). Väčšinou bývajú vyrobené z tmavého nepriehľadného čierneho skla, podobne ako náramky. Zriedkavejšie sú z farebného priesvitného skla, napríklad zeleného ako jeden exemplár z Augstu (Riha 1990, 48, Taf. 66: 2803), ktorého jednoduchý tvar je blízky k exempláru z Cífera-Pácu.

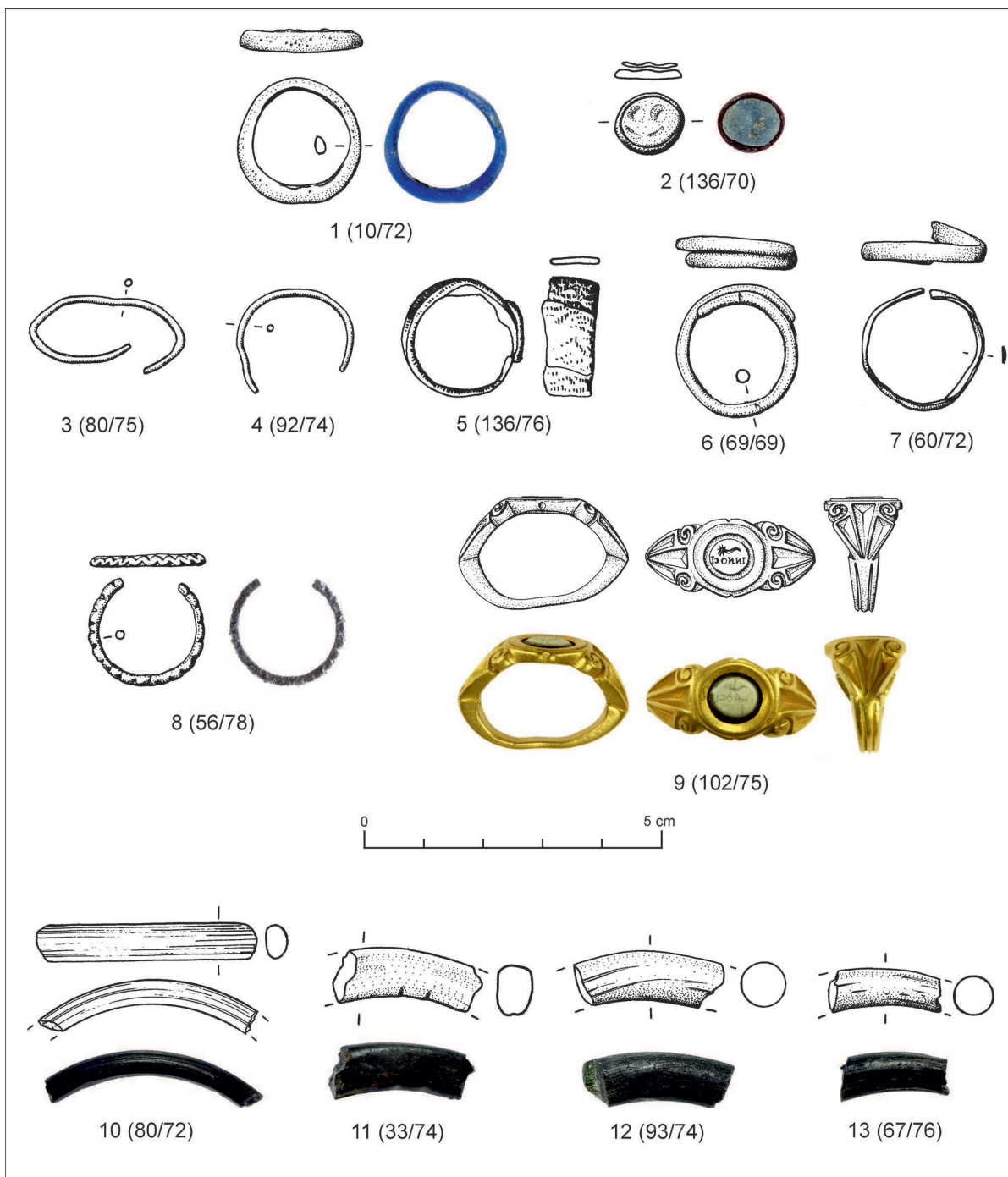
Z prsteňa neznámeho tvaru je sklenené očko (136/70 – obr. 1: 2), ktoré pozostáva z dvoch platničiek skla – spodnej tmavomodrej a hornej tenšej svetlomodrej. Našlo sa vo vrstve nad exploatačnou jamou 1. Ide o lacnejšiu sklenenú imitáciu gemy z drahokamu (napr. z modrého ónyxu – Riha 1990, 22). V rámci podobných sklenených vložiek do prsteňov sa odlišujú dve skupiny, exemplár z Cífera-Pácu patrí do mladšej z nich, ktorá býva datovaná do časového úseku od polovice 2. po polovicu 3. storočia (tamže, 22-23). Príklady z Augstu ukazujú viac alebo menej zachované vyobrazenia (napr.

1 Tento príspevok vznikol v rámci grantového projektu Vega 1/0045/14 a 2/0121/15.

2 Ďalšie dva prstene z vrstvy ornice sú pravdepodobne novovekého pôvodu (Varsík 2011, tab. 51: 4, 59: 7).

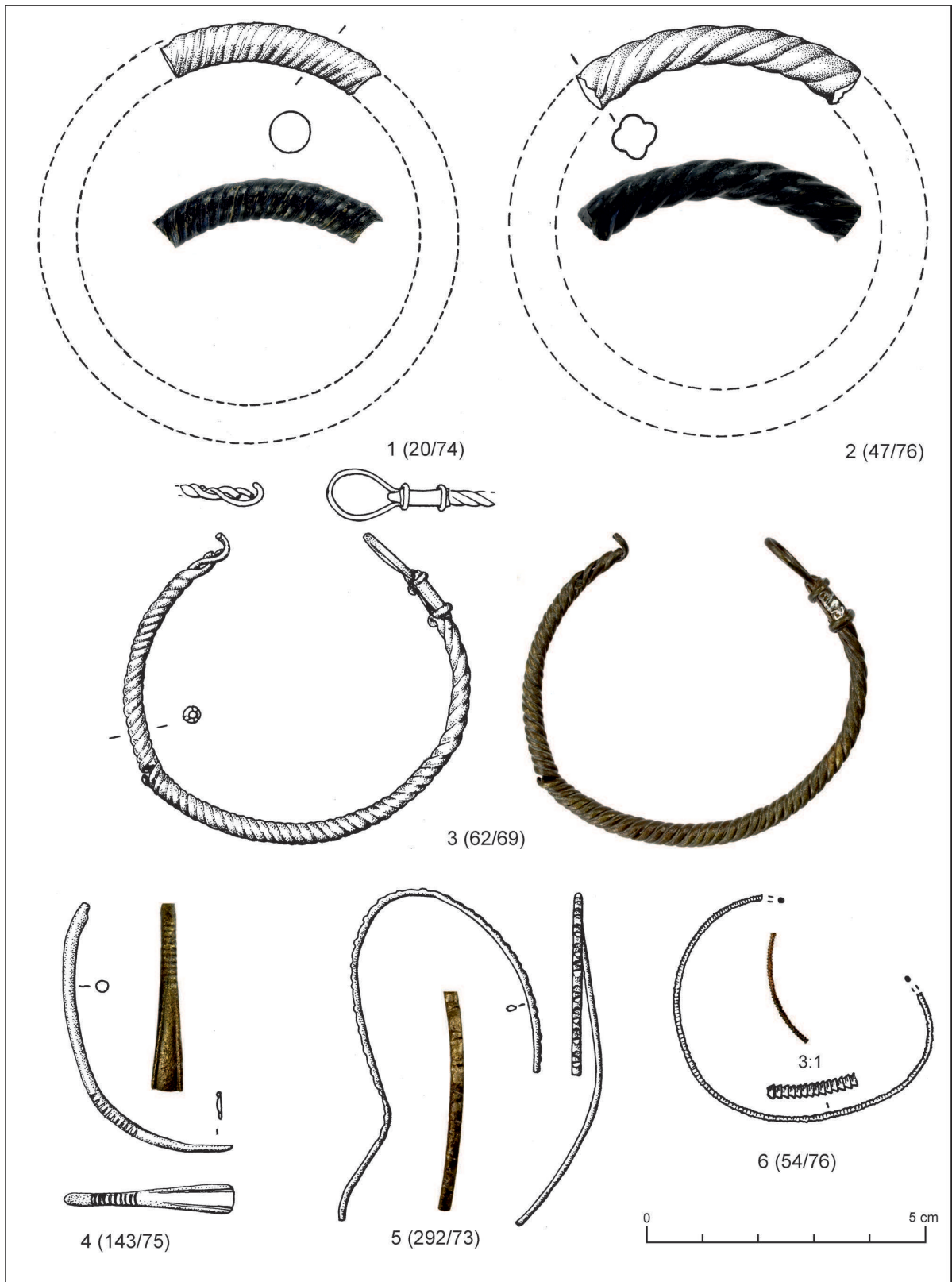
3 V tomto príspevku budeme hodnotiť len deväť prsteňov. Jeden prsteň (22/78) bol odcudzený pri sťahovaní AÚ SAV v 90. rokoch minulého storočia.

4 Číslo s lomkou predstavuje číslo nálezov a rok výskumu. Uvádžame ho pri každom náleze, aby sa jednotlivé artefakty dali identifikovať v priložených plánoch – obr. 3-4.

Obr. 1. Cífer-Pác. Prstene (1-9) a náramky (10-13). 1-2, 10-13 – sklo; 3-7 – bronz; 8 – striebro; 9 – zlato s ónyxom. Mierka 1:1.
 Abb. 1. Cífer-Pác. Fingerringe (1-9) und Armringe (10-13). 1-2, 10-13 – Glas; 3-7 – Bronze; 8 – Silber; 9 – Gold mit Onyx. Maßstab 1:1.

Riha 1990, 23, Taf. 1: 3, 9, 10, 13, 15), na gema z Cífera-Pácu sa obraz žiaľ rozplýva do niekoľkých nezreteľných hrboľov. Príčinou je pravdepodobne značne opotrebovaná forma, do ktorej sa do mäkká rozohriata sklenená pasta odtlačala (por. Riha 1990, 23). Bronzové prstene so sklenenými vložkami sú známe aj z konca 3. až začiatku 4. storočia (napr. Keller 1971, 110, Taf. 14: 2-3 – v tomto prípade s čiernym a bielym sklom). Z kvádskej oblasti je známa ďalšia vložka z modrého skla s figurálnou výzdobou, ktorá bola súčasťou železného prsteňa v hrobe z Čáčova (stupeň B2/C1 – Pieta 2002, 346, Abb. 1: 13b-c). Vypadnutá sklenená vložka zo zelenkavého skla sa našla v zemnici z konca 2. alebo prvej polovice 3. storočia v Branči (Kolník/Varsik/Vladár 2007, 65, tab. 2: 8). Prsteň aj gema zo skla z Cífera-Pácu sú rímskeho pôvodu.

Obr. 2. Cífer-Pác. Náramky. 1-2 – sklo; 3-6 – bronz. Mierka 1:1.
 Abb. 2. Cífer-Pác. Armringe. 1-2 – Glas; 3-6 – Bronze. Maßstab 1:1.

2.2 Kovové prstene

Jednoduché krúžky z bronzového drôtu (80/75, 92/74 – obr. 1: 3-4) mohli predstavovať náušnice so strateným príveskom, prstene alebo závesné či spojovacie články (na náhrdelníku alebo opasku). Jednoduché bronzové krúžky nosili v Ríme ženy ako zásunbné prstene a na rozdiel od honosných zlatých a strieborných prsteňov boli dostupné aj nižším vrstvám obyvateľstva (*Riha 1990*, 46). Otvorené prstene z bronzového drôtu zo zemnice 80 (80/75) a z tkáčskej dielne 58 (92/74) pokladá E. Riha za svoj typ 2.32 (*Riha 1990*, 46, Taf. 15: 302-307). Pásiková zlomená, ale pôvodne zatvorená obrúčka z vrstvy nad zemníkom v severozápadnej časti preskúmaného areálu (136/76 – obr. 1: 5) má najbližšie k forme V.28 v triedení Chr. Beckmannovej (*Beckmann 1969*, Taf. 1). Jednoduché zatvorené pásikové obrúčky sú veľmi početné v rímskom prostredí (Riha typ 2.33 – *Riha 1990*, 46-47).

Bronzový špirálovitý prsteň (69/69 – obr. 1: 6) z bronzového drôtu pochádza z priestoru južného stĺporadia stavby 13 (obr. 3). Forma je známa z barbarského aj rímskeho prostredia, v druhom menovanom prípade sa pokladá za zjednodušenú formu prsteňov s hadími hlavičkami (typ Riha 2.18.2 alebo skupina Beckmann VI.30-34). Hadovité prstene – podobne ako náramky – plnili apotropajnú funkciu a rozšírené boli počas celej doby rímskej (*Riha 1990*, 41-42, Taf. 12: 209). Platí to aj pre barbarikum, kde sú špirálovité prstene známe už od staršej doby rímskej, hoci ich hlavný výskyt spadá do mladšej doby rímskej až doby sťahovania národov (*Beckmann et al. 1995*, 47, 52). Podobný jednoduchý prsteň (?) z roztepaného drôtu sa našiel aj pri povrchovom prieskume lokality (60/72 – obr. 1: 7). Ďalší pochádza zo sídliskovej vrstvy v Bratislave-Trnávke, z kvádskej osady, kde je doložené osídlenie v 2. a potom od druhej polovice 3. po 4. storočie (*Varsík 2011*, 119, obr. 60: 1).

Strieborný vrúbkovaný prsteň (56/78 – obr. 1: 8) patrí k forme Beckmann II.7, ktorú autorka pokladá za rímsku (*Beckmann et al. 1995*, 53, Taf. 1). E. Keller uvádza z Raetie tri podobné bronzové a strieborné prstene, jeden z nich je datovaný do strednej tretiny 4. storočia (*Keller 1971*, 108-109, Taf. 22: 15, 23: 11, 40: 2). V Augste je tento typ (Riha 2.24) zastúpený viacerými bronzovými a troma striebornými exemplármi, žiaden sa ale nevyskytol v datovateľnej vrstve (*Riha 1990*, 44, Taf. 13: 237-242). Exemplár z Cífera-Pácu sa našiel v zemnici 289. Jej existenciu možno na základe keramiky (okrem iného dva zlomky terry sigillaty) zaradiť do 3. storočia⁵.

Masívny zlatý prsteň (102/75; hmotnosť 15,5 g – obr. 1: 9) nemá ideálnu kruhovú formu, ale je z boku šesťuholníkový, čo je ešte zvýraznené sekundárnym stlačením. Na trojuholníkovite rozšírených pleciach je výzdoba v podobe troch hlbokých klinovitých zárezov, z nich oba krajné sú ukončené volútami. Gema z vrstveného bielo-čierneho ónyxu nesie roh hojnosti a nápis INNOCI. Podľa T. Kolníka je to meno pôvodného rímskeho vlastníka prsteňa (*Kolník 1984*, 60). Zlatý prsteň reprezentuje rímsku formu charakteristickú pre 3. storočie (forma IV.22a podľa Chr. Beckmannovej – *Beckmann 1969*, 39, Taf. 1; *Beckmann et al. 1995*, 53, Abb. 11; alebo typ 3f podľa H. Guiraudovej – *Guiraud 1989*, 185, fig. 21). V Augste sa jeden takýto prsteň (Riha typ 2.1.6) našiel spolu s keramikou z 2. polovice 3. a z 1. polovice 4. storočia (*Riha 1990*, 32, Taf. 6: 96). Datovanie do druhej polovice 3. storočia potvrdzuje aj nálezová situácia v Cíferi-Páci, kde sa zlatý prsteň našiel v zemnici 82 (obr. 3) spolu s antoninianom cisára Valeriana vyrazenom v rokoch 256-257 (podľa určenia E. Kolníkov). Nejde teda o starožitnosť alebo dlhšie dedený artefakt, ale o luxusný šperk, ktorý v čase, keď sa dostal do rúk miestnej šľachty, zodpovedal aktuálnemu módnemu trendu aj v rímskych kruhoch.

Stvárnením a výzdobou obrúčky blízku paralelu stelesňuje zlatý prsteň z Intercisy. Líši sa očkom, ktoré v Intercise predstavuje modrá sklenená pasta (*Alföldi 1957*, 415, Taf. LXXVII: 15). Samotný prsteň je síce nedatovaný, ale súbor prsteňov z Intercisy ako celok patrí podľa M. Alföldiovej do 3. a čiastočne i 4. storočia (*Alföldi 1957*, 412). Dva zlaté prstene z 3. storočia podobnej formy sú publikované z Carnunta (*Humer 2009*, 379 Nr. 1475, 384 Nr. 1494).

Z kvádskeho prostredia na Slovensku poznáme ešte dva ďalšie zlaté rímske prstene, oba typologicky datované taktiež do 3. storočia. Povrchový nález zo Zohora má červenú gemu so zobrazením orla so štandardami (*Elschek 2013*, 109, Taf. II: 1). Takéto vyobrazenie indikuje podľa J. Rajtára vojenské prostredie (*Rajtár 2013*, 145-146, Abb. 8a) a jeho nositeľ mohol preto istú dobu slúžiť ako žoldnier v rímskej armáde (*tamže*). Tretí zlatý prsteň pochádza z kniežacieho hrobu I z Krakovian-Stráží. Hoci hrob bol objavený v roku 1933, prsteň sa do zbierok múzea v Piešťanoch od potomkov nálezcu podarilo získať až v roku 2015 (*Krupa/Klčo 2015*, 49-53). Pôvodne patrila mladej, asi dvadsiročnej žene, ktorá bola pochovaná v strednej tretine 3. storočia (*Quast 2009*, 11, 12)⁶. Prsteň má plecia s tromi klinovitými zárezmi, podobne ako exemplár z Cíferu-Pácu. Líši sa ale tvarom hornej platničky, na ktorej je centrálné očko z červeného karneolu a štyri menšie modré sklovité vložky (*Krupa/Klčo 2015*, 108-109, obr. 38). Všetky tri zlaté prstene mali na prstoch kvádskej nobility vyjadrovať vysoké spoločenské postavenie a možno aj vzťah k rímskemu svetu. Jednoduchší zlatý prsteň so zhrubnutými koncami a vrypami na obrúčke uvádza T. Kolník ako povrchový nález z nekropoly v Abraháme. Nachádza sa v súkromnej zbierke a nájdený bol ešte pred začatím výskumu spomínaného pohrebiska (*Kolník 1980*, 19, Taf. LXIV: 4; *Rajtár 2013*, 146).

Okrem uvedených prsteňov poznáme z juhozápadnom Slovensku ešte štvoricu ďalších rímskych zlatých prsteňov. Okolnosti ich nálezov sú však problematické alebo s kvádske osídlením nesúvisia. Prvý sa našiel v rímskom tábore v Iži (*Kuzmová/Rajtár 1984*, 137, obr. 75: 8). Znovu predstavuje formu charakteristickú pre 3. storočie, na prsteni bolo pôvodné stratené očko sekundárne nahradené zlatou fóliou s dvoma postavami (*Mikovinyová-Daňová 2010*, 77-80, obr. 1). Dva zlaté prstene z bratislavského hradného kopca boli súčasťou heterogénneho súboru rozličných archeologických artefaktov, ktorý vznikol v dôsledku zberateľskej iniciatívy až v období novoveku. Ich proveniencia je teda neznáma (*Daňová/Čambal/Turčan 2010*, 85-86, obr. 1: 6-7). Vo videnskom *Kunsthistorisches Museum* by mal byť uložený neskororímsky zlatý prsteň nájdený v roku 1835 vo Zvolene (údajne pri kopaní zemiakov – *Beninger 1937*, 42, Nr. 83).

⁵ V zemnici 289 sa našli aj dve strieborné kovania opaska, ktoré boli taktiež opatrené jednoduchými hladkými závesnými krúžkami. Nemožno preto vylúčiť alternatívu, že aj vrúbkovaný krúžok predstavoval súčasť opaska.

⁶ Novšie antropologické analýzy sponchybujú možnosti spoľahlivého určenia pohlavia (*Quast 2009*, 12).

Zlaté prstene sa popri inom zlatom šperku v druhej polovici 3. storočia objavujú v hrobch germánskej spoločenskej elity. Zo Slovenska okrem spomenutého hrobu I z Krakovian-Stráži treba spomenúť až päť zlatých prsteňov z oboch nálezov (a pravdepodobne len jedného vandalského hrobu) v Ostrovanoch (*Prohászka 2006*, 54-55, 71-72). Prítomnosť osobnosti podobného spoločenského postavenia indikuje zlatý rímsky prsteň z Cífera-Pácu.

3. Náramky

Podľa výskytu na neskororímskych pohrebiskách možno usudzovať, že sklenené, bronzové a kostené náramky ženy nosili častejšie na zápästí ľavej než pravej ruky (v pomere 3:1). Navyše podľa polohy v hrobch z Raetie alebo Panónie ľavú ruku mohlo zdobiť viacej náramkov (až do osem exemplárov), kým na pravej býval len jeden kus (*Keller 1971*, 94-95; *Lányi 1972*, 103, 106; *Riha 1990*, 52). Podobné pozorovania na barbarskom území severne od Dunaja sú znemožnené slabým zastúpením náramkov v hrobch a prevládajúcim žiarovým spôsobom pochovávaní.

3.1 Sklenené náramky

Odhliadnuc od dvoch latenských fragmentov sa v Cíferi-Páci vyskytlo šesť zlomkov náramkov z čierneho (resp. tmavozeleného) skla. Hladké exempláre mali štvoruholníkový, okrúhly alebo prierez v tvare písmena D (obr. 1: 10-13). Dva fragmenty (obr. 2: 1-2) pochádzali zo závitnicovo točených (resp. tordovaných) náramkov (typ 3.31 podľa *Riha 1990*, 64; por. aj *Rajtár 2002*, 31, obr. 2). Ako to ukazujú nálezy z Augstu, sklenené náramky mohli byť otvorené aj uzavreté (*Riha 1990*, 64-66, Taf. 25-28). V Cíferi-Páci sa všetky našli mimo ohradeného dvorca, tri z nich v priestore tkáčskych dielni 58 a 60 a jeden v areáli stavby II (obr. 4). Početný súbor tmavozelených až čiernych sklenených náramkov na Slovensku (više 100 kusov) pochádza z tábora v Iži (*Rajtár 2002*). Rámčovo ich tam možno datovať do druhej polovice 4. až začiatku 5. storočia (*tamže*, 31). J. Rajtár k nim v krátkej štúdii sústredil početné analógie. Podľa nich sa v podunajských a balkánskych provinciách vyskytujú od konca 3. storočia a potom predovšetkým v 4. storočí, na Balkáne a vo východnom Stredomorí pretrvávajú aj do nasledujúceho byzantského a stredovekého obdobia (*tamže*, 33-34; *Jelinčič 2009*, 108-115). Len v Augste sa čierne sklenené náramky rozličných foriem vyskytujú už od druhej polovice 1. a v 2. storočí (*Riha 1990*, 66). V neskorootantských hrobch z Panónie sa síce objavujú s mincami prvej až druhej tretiny 4. storočia, v móde však pretrvali až do záveru 4., možno až začiatku 5. storočia (*Doneus 2014*, 124; *Puschnigg 1996*, 85, Taf. 4: 2). Podľa viacerých autorov tmavé sklenené náramky predstavovali lacnejšiu náhradu obľúbených a drahších šperkov z gagátu (*Riha 1990*, 66; *Jelinčič 2009*, 109). Mapku rozšírenia neskorootantských sklenených náramkov v strednej Európe publikoval M. Karwowski (*Karwowski 2010*, Abb. 5). Podľa nej sa vyskytujú v porýnskych provinciách a predovšetkým v Panónii, najmä v limitnej zóne a v jej zázemí. Paralely z viacerých panónskych neskororímskych pohrebísk uvádza N. Doneus (*Doneus 2014*, 124). Ich lokálna produkcia v panónskych sklárskych dielnach je preto veľmi pravdepodobná (napr. Brigetio – *Rajtár 2002*, 36). Na západe je ich výroba doložená v Trieri od polovice 3. po záver 4. storočia (*Riha 1990*, 66). Na germánskych sídliskách z územia Slovenska sa vyskytujú len zriedkavo, ako paralelu možno uviesť fragment zdobený vývalkami z kultúrnej vrstvy v Branči (*Kolník/Varsik/Vladár 2007*, 141, tab. 171: 9). Okrem Cíferu-Pácu sa ale vyskytli aj v Bratislave-Dúbravke (*Elschek 1997*, 122, Abb. 3: 7; *ten istý 2004*, Abb. 6: 3) a v dolnorakúskom Niederleisi (*Karwowski 2010*, 283-299, Abb. 2-4), teda na náleziskách s prejavmi intenzívneho rímskeho vplyvu a s prítomnosťou rímskych architektúr.

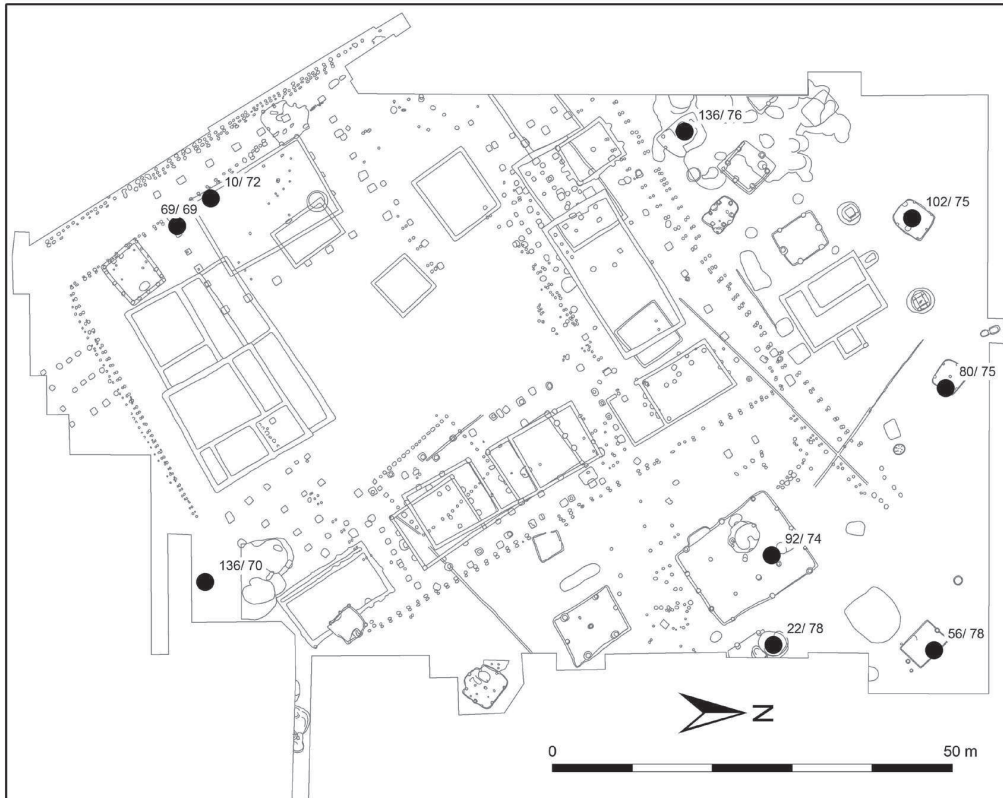
3.2 Bronzové náramky

Veľmi obľúbený neskororímsky typ predstavuje bronzový náramok spletený zo štyroch drôtov a s uzáverom v podobe háčika a očka (62/69 – obr. 2: 3). Početný výskyt podobných drôtených náramkov v Panónii viedol už dávnejšie k úvahám o ich tamjšej produkcii (napr. Intercisa – *Alföldi 1957*, 418-419). Náramok z Cíferu-Pácu patrí k typu 2a podľa triedenia E. Kellera (*Keller 1971*, 98, Abb. 28: 7) alebo k typu Riha 3.23.2 (*Riha 1990*, 59-60). Pred očkom sa nachádza manžetovitý pliešok prichytený dvoma drôtikmi. Na základe výskytu hrobov s mincami (razby konštantínovskej dynastie od 30. po 60. roky 4. stor.) datoval E. Keller typ 2a do strednej tretiny 4. storočia (*Keller 1971*, 98 pozn. 593). Z nových panónskych nálezov treba uviesť hrob A z náleziska Feked, kde sa tri takéto náramky vyskytli spolu s mincami Constantina I. a Constansa z rokov 324 až 337 (*Fazekas 2007*, 351-352, tab. II: 8-10). S ich výskytom však treba počítať aj neskoršom období, než to udávajú samotné mince. Na panónskych pohrebiskách Oggau (hrob 13b) a Halbtturn (hroby 49 a 65) pri Neziderskom jazere sa tordované náramky vyskytli spolu s keramikou zo záveru 4. až začiatku 5. storočia (*Puschnigg 1996*, 88-89, Taf. 9; *Doneus 2014*, 122, Taf. 639, 669)⁷.

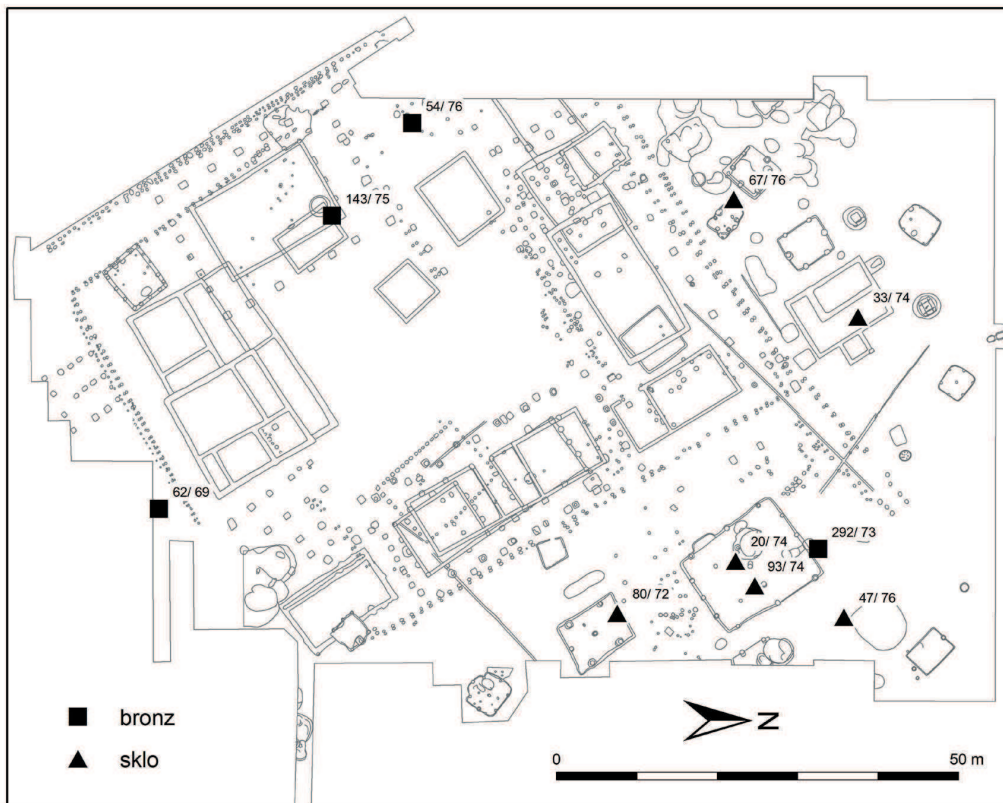
Náramok s veľarovite rozšíreným a ryhovaným ukončením (143/75 – obr. 2: 4) sa našiel v priestore drevenej stavby 13. V. Lányi ho priraduje do široko poňatej skupiny náramkov s hadími hlavičkami (typ 55 – *Lányi 1972*, Abb. 58: 55). E. Keller ho pokladá za samostatný typ 5 a z Panónie uvádza dva hroby s mincami Constantia II. a Valentiniana I. a Gratiana (*Keller 1971*, 99 pozn. 601, Abb. 29: 2). Typ je rozšírený v podunajských provinciách a časovo patrí do 4. storočia (*Puschnigg 1996*, 87).

Dva poškodené a deformované drôtené náramky sú zdobené pravidelnými zárezmi a vypnulínami (vrúbkované náramky). Na prvom z nich (292/73 – obr. 2: 5) je výzdoba výraznejšia a poloplastická (len zvonka náramku), na druhom je jemnejšia a celoplastická (54/76 – obr. 2: 6). Prvý exemplár – nájdený v susedstve tkáčskej dielne 58 (obr. 4) – by podľa triedenia šperku z Augstu patril k typu 3.18 (schmale Armreifen – nájdený v priestore stavby 75 – by sme mohli spojiť s typom 3.6 (geperlte Armringe – *Riha 1990*, 55, Taf. 17: 516; 58, Taf. 19: 541). Hlavný výskyt

⁷ Tieto neskororímske náramky časovo predchádza uzatvorený náramok spletený z jedného železného a z dvoch bronzových drôtov z hrobu 102 v Abraháme, kde ho sprevádzala rímska spona A 248 zo záveru 2. alebo prvej polovice 3. storočia (*Kolník 1980*, 46, Taf. XXXIV:102c).

Obr. 3. Cífer-Pác. Výskyt prsteňov na nálezisku.
 Abb. 3. Cífer-Pác. Verbreitung der Fingerringe.

Obr. 4. Cífer-Pác. Výskyt bronzových a sklenených náramkov.
 Abb. 4. Cífer-Pác. Verbreitung der Bronze- und Glasarmringe.

vrúbkovaných náramkov spadá do neskororímskeho obdobia (*Riha 1990*, 58). Môžu byť uzavreté aj otvorené. Napríklad náramok z hrobu 3 na nekropole v Halbturme bol uzavretý (*Doneus 2014*, 122, Abb. 101: 4), náramky z druhej polovice 4. až začiatku 5. storočia z dvojhrobu 13 v Oggau boli otvorené (*Puschnigg 1996*, 87, Taf. 8: 4; 9: 4-5). Náramok z Vindobony má posuvné uzatváranie (*Jäger-Wersonig 2010*, 626, Taf. 16: 31), vyskytol sa ale aj uzáver v podobe očka a uška (*Keller 1971*, 106, Taf. 9: 6).

Z pohľadu výskytu bronzových náramkov v Cíferi-Páci je dôležitý hrob dvoch malých detí na neskororímskom pohrebisku Oggau v severozápadnej Panónii. Obe deti mali na rukách navlečené náramky viacerých typov a medzi nimi sa vyskytli aj všetky tri typy známe z Cíferu-Pácu – drôtený pletený náramok, vrúbkovaný náramok a náramok s vejárovitými ukončeniami. Dokladá to ich súčasnosť. Dvojhrob z Oggau je datovaný do posledných desaťročí 4. a na začiatok 5. storočia (*Puschnigg 1996*, 112-114, Taf. 8: 3-5; 9: 3-6).

4. Záver

Náramky a prstene zo sídla v Cíferi-Páci predstavujú z hľadiska proveniencie prevažne rímske formy šperku. Platí to pre všetky – sklenené aj bronzové – náramky a aj pre sklenený, strieborný a zlatý prsteň. Len jednoduché bronzové obrúčky a špirálové prstene by mohli byť domáceho (hoci aj rímskeho) pôvodu. Toto zistenie je v protiklade so situáciou pri sponách. Z náleziska bolo počas výskumu zaevidovaných spolu 38 typologicky určiteľných spôn. Z nich len jedna jediná predstavuje rímsku formu – spona s cibulkovitými gombíkmi typu Keller 4A. Všetky ostatné spínadlá reprezentujú germánskej spony šiestej Almgrenovej skupiny (spony s podviazanou nôžkou a ich deriváty – *Varsik/Kolník 2013*, 79, 81-82, Abb. 8).

Distribúcia prsteňov aj náramkov v preskúmanom areáli vykazuje podobné tendencie (obr. 3-4). Na jednej strane je to oblúkovitý rozptyl artefaktov oboch druhov v hospodárskom areáli severovýchodne a severozápadne od palisádou ohradeného dvorca. U náramkov badať náznak koncentrácie v okolí tkáčskych dielní 58 a 60. Na druhej strane sa po tri prstene a bronzové náramky vyskytli v juhozápadnej časti dvorca, v širšom okolí centrálnej kamennej stavby I a rozľahlej drevenej budovy 13.

Z hľadiska datovania predstavujú všetky náramky tvarové typy, aké sa v rímskych provinciách ťažiskovo vyskytujú v 4. storočí, s možným presahom až do začiatku storočia nasledujúceho. Všetky bronzové a väčšina sklenených náramkov z Cíferu-Pácu pochádza z premiešanej sídliskovej vrstvy. Našli sa teda mimo kontextov zo zahĺbených sídliskových objektov a neprispievajú tak k datovaniu jednotlivých typov šperkov. Len dva fragmenty sklenených náramkov sa objavili v zásype zemnice 58 (tkáčska dielňa), z ktorej pochádza aj minca Constantia Galla (351-354), čo potvrdzuje ich datovanie do 4. storočia.

Iná situácia je v prípade prsteňov. Je pozoruhodné, že prstene z drahých kovov pochádzajú z objektov z 3. storočia. Platí to pre strieborný vrúbkovaný prsteň zo zemnice 289 (obr. 1: 8) a najmä pre zlatý prsteň zo zemnice 82 (obr. 1: 9). V oboch objektoch sa vyskytli zlomky Terry sigillaty a v zemnici 82 aj spomínaná minca – antoninianus cisára Valeriana vyrazený v rokoch 256-257. Na rozdiel od mladších objektov zo 4. storočia neobsahovali tieto zemnice zvyšky rímskeho stavebného materiálu. To naznačuje, že ich zánik časovo predchádza rímske stavebné aktivity na lokalite. Zo zahĺbených objektov 4. storočia pochádza len jednoduchý drôtený krúžok (92/74 – obr. 1: 4 – zemnica – tkáčska dielňa 58). Ostatné prstene sa našli v sídliskovej vrstve, ktorá obsahovala premiešané nálezy z mladšej až neskoršej doby rímskej.

Rímsku stavebnú aktivitu, ktorej výsledkom bol vznik panského dvorca s dvoma budovami na kamenných základoch a viacerými rozľahlými drevenými stavbami, datujeme predovšetkým na základe výskytu kolkovaných tehál do strednej tretiny 4. storočia (*Varsik/Kolník 2013*, 77-78). Zlatý prsteň ale indikuje prítomnosť zámožnejších jedincov z vyššie postavenej spoločenskej vrstvy už pred výstavbou tohto panského sídla. Úlohou budúceho výskumu bude zistiť, či počiatky netradičnej zástavby nevelkými drevenými stavbami a korene elitnej usadlosti nebude možné predsa len posunúť už do doby okolo stredu alebo do druhej polovice 3. storočia. V tejto včasnej fáze by ju mohli reprezentovať zatiaľ bližšie nedatované štvoruholníkové stavebné štruktúry vymedzené žlabmi a kolovými jamami.

LITERATÚRA

Alföldi 1957 – M. R. Alföldi: Schmucksachen. In: M. R. Alföldi et al.: Intercisa (Dunapentele) II. Geschichte der Stadt in der Römerzeit. Arch. Hungarica 36. Budapest 1957, 399-475.

Becker 2010 – M. Becker: Das Fürstengrab von Gommern. Veröff. des Landesamtes f. Denkmalpflege u. Arch. Sachsen-Anhalt – Landesmus. f. Vorgesch. Bd. 63. Halle (Saale) 2010.

Beckmann 1969 – Chr. Beckmann: Metallfingerringe der römischen Kaiserzeit im freien Germanien. Saalburg-Jahrb. 26, 1969, 5-106.

Beckmann et al. 1995 – Chr. Beckmann/S. Ristow/H. Roth/E. Wamers: Fingerring. In: RGA Bd. 9. Berlin – New York 1995, 47-67.

Beninger 1937 – E. Beninger: Die germanischen Bodenfunde in der Slowakei. Leipzig 1937.

Daňová/Čambal/Turčan 2010 – M. Daňová/R. Čambal/V. Turčan: Súbor predmetov z Bratislavského hradného kopca. Zbor. SNM 104, Arch. 20, 2010, 81-88.

Doneus 2014 – N. Doneus (Hrsg.): Das kaiserzeitliche Gräberfeld von Halbturm, Burgenland. Monogr. des RGZM, Band 122. Mainz 2014.

Elschek 1997 – K. Elschek: Ein römischer Gebäudefund des 4. Jhs. aus Bratislava-Dúbravka. In: J. Tejral/H.

Friesinger/M. Kazanski (Hrsg.): Neue Beiträge zur Erforschung der Spätantike im mittleren Donaauraum. Spisy Arch.

Ústavu AV ČR 8. Brno 1997, 121-130.

Elschek 2004 – K. Elschek: Siedlungslandschaft des 4. Jhs. n. Chr. nördlich von Carnuntum im Lichte von systematischer Prospektion und Grabung. Štud. Zvesti AÚ SAV 36, 2004, 239-255.

Elschek 2013 – K. Elschek: Zohor – Ein neues Fürstengrab der “Lübsow-Gruppe” und Brandgräber mit Edelmetallbeigaben aus Zohor (Westslowakei). In: M. Hardt/O. Heinrich-Tamáška (Hrsg.): Macht des Goldes, Gold der Macht: Herrschafts- und Jenseitsrepräsentation zwischen Antike und Frühmittelalter im mittleren Donauraum. Weinstadt, 2013, 91-123.

Fazekas 2007 – F. Fazekas: A Fekedi késő római temető. In: Sz. Bíró (ed.): FíRKák I. Fialat Római Koros Kutatók I. Konferenciakötete. Győr 2007, 351-366.

Guiraud 1989 – H. Guiraud: Bagues et anneaux á l' époque romaine en Gaule. Gallia 46, 1989, 173-211.

Humer 2009 – F. Humer (Hrsg.): Von Kaisern und Bürgern. Antike Kostbarkeiten aus Carnuntum. Ausstellung aus Anlass des Jubiläums “1700 Jahre Kaiserkonferenz in Carnuntum”. Wien – Bad Deutsch-Altenburg 2009.

Jäger-Wersonig 2010 – S. Jäger-Wersonig: Metall. In: M. Mosser et al.: Die römischen Kasernen im Legionslager Vindobona. Die Ausgrabungen am Judenplatz in Wien in den Jahren 1995-1998. Band I. Monogr. der Stadtarch. Wien Bd. 5. Wien 2010, 603-739.

Jelinčić 2009 – K. Jelinčić: Rimske staklene narukvice kao prilog poznavanju antičkoga Orešca. Opuscula Arch. 33, 2009, 105-124.

Karwowski 2010 – M. Karwowski: Spätantike Glasarmringe aus Niederleis in Niederösterreich. In: A. Urbaniak/R. Prochowicz (eds.): Terra barbarica. Monumenta Arch. Barbarica, Ser. Gemina, Tomus II. Studia ofiarowane Magdalenie Mączyńskiej w 65. rocznice urodzin. Łódź-Warszawa 2010, 283-299.

Keller 1971 – E. Keller: Die spätrömischen Grabfunde in Südbayern. Münchner Beitr. z. Vor- und Frühgesch. 14. München 1971.

Kolník 1980 – T. Kolník: Römerzeitliche Gräberfelder in der Slowakei I. Bratislava 1980.

Kolník 1984 – T. Kolník: Rímske a germánske umenie na Slovensku. Bratislava 1984.

Kolník/Varsik/Vladár 2007 – T. Kolník/V. Varsik/J. Vladár: Branč. Germánska osada z 2. až 4. storočia. Eine germanische Siedlung vom 2. bis zum 4. Jahrhundert. Arch. Slovaca Monogr. Cat. 10. Nitra 2007.

Krupa/Klčo 2015 – V. Krupa/M. Klčo: Bohaté hroby z doby rímskej z Krakovian-Stráží. Piešťany 2015.

Kuzmová/Rajtár 1984 – K. Kuzmová/J. Rajtár: Šiesta sezóna revízneho výskumu rímskeho kastela v Iži. AVANS v roku 1983, Nitra 1984, 135-141.

Kvetánová 2008 – I. Kvetánová: Kroj a šperk stredodunajských Germánov v 1.-4. stor. po Kr. na základe hrobových nálezov. Nепublikovaná dizertačná práca. Archeologický ústav SAV, Nitra 2008.

Lányi 1972 – V. Lányi: Die spätantiken Gräberfelder von Pannonien. Acta Arch. Acad. Scien. Hungaricae 24, 1972, 53-213.

Mikovinyová-Daňová 2010 – M. Mikovinyová-Daňová: Zlatý prsteň z rímskeho kastela v Iži. In: K. Kuzmová/J. Rajtár (zost.): Rímsky kastel v Iži. Výskum 1978-2008. Arch. Slovaca Monogr. Comm. 12. Nitra 2010, 77-80.

Pieta 2002 – K. Pieta: Anmerkungen zum Grab aus Čáčov. In: K. Kuzmová/K. Pieta/J. Rajtár: Zwischen Rom und Barbaricum. Festschrift für Titus Kolník zum 70. Geburtstag. Nitra 2002, 343-354.

Prohászka 2006 – P. Prohászka: Das vandalische Königsgrab von Osztrópataka (Ostrovany, SK.). Monumenta Germanorum Arch. Hungariae 3. Budapest 2006.

Puschnigg 1996 – G. Puschnigg: Ein spätantikes Gräberfeld in Oggau. Wiss. Arbeiten Burgenland 96. Eisenstadt 1996, 59-126.

Quast 2009 – D. Quast: “Wanderer zwischen den Welten”. Die germanischen Prunkgräber von Stráže und Zakrzów. Begleitbuch zur Ausstellung im RGZ Mainz. Mosaiksteine. Forsch. am RGZ 6. Mainz 2009.

Rajtár 2002 – J. Rajtár: Sklené náramky z rímskeho kastela v Iži. In: História skla 2001. Informátor SAS pri SAV. Supl. 6. Nitra 2002, 31-38.

Rajtár 2013 – J. Rajtár: Das Gold bei den Quaden. In: M. Hardt/O. Heinrich-Tamáška (Hrsg.): Macht des Goldes, Gold der Macht: Herrschafts- und Jenseitsrepräsentation zwischen Antike und Frühmittelalter im mittleren Donauraum. Weinstadt 2013, 125-150.

Riha 1990 – E. Riha: Der römische Schmuck aus Augst und Kaiseraugst. Forsch. Augst 10. Augst 1990.

Varsik 2011 – V. Varsik: Germánske osídlenie na východnom predpolí Bratislavy. Sídlišká z doby rímskej v Bratislave-Trnávke a v okolí. Arch. Slovaca Monogr. Fontes 18. Nitra 2011.

Varsik/Kolník 2013 – V. Varsik/T. Kolník: Cífer-Pác – Neue Erkenntnisse zur spätantiken quadischen Elitenresidenz. In: M. Hardt/O. Heinrich-Tamáška (Hrsg.): Macht des Goldes, Gold der Macht: Herrschafts- und Jenseitsrepräsentation zwischen Antike und Frühmittelalter im mittleren Donauraum. Weinstadt 2013, 71-90.

FINGERRINGE UND ARMRINGE AUS CÍFER-PÁC

VLADIMÍR VARSÍK - TITUS KOLNÍK

Die Fingerringe und Armringe gehören nicht zu sehr häufigen Schmuckstücken im quadischen Kulturraum nördlich der Donau. Ihr Vorkommen in den Siedlungen und auch auf den Gräberfeldern der römischen Kaiserzeit in der Westslowakei ist relativ selten. Die zehn Armringen und zehn Fingerringen aus Cífer-Pác stellen darum, was die Anzahl und die Vielfältigkeit angeht, eine bemerkenswerte Kollektion dar und spiegeln im gewissen Maß die außergewöhnliche Stellung dieser Fundstelle ab.

Fingerringe

Die Fingerringe erfüllten im römischen (aber auch im germanischen) Milieu außer der dekorativen auch eine symbolische Funktion. Nach außen hin konnten sie auf die Eheverbindung, die Dienst- oder Gesellschaftsstellung hindeuten. Von Cífer-Pác stammt ein gläserner, eine silberner, ein goldener und fünf bronzene (ein weiterer bronzener ist verloren gegangen) Fingerringe. Dazu kann man noch eine Glasgemme vom Fingerring zurechnen (Abb. 1: 1-9).

Der Fingerring vom blauen Glas wurde in Cífer-Pác in der Siedlungsschicht über dem Fundament des Holzbaues 13 gefunden (Abb. 1: 1; Abb. 3). Fingerringe aus Glas sind auch in den römischen Provinzen relativ selten und kommen dort erst seit dem 3. Jh. vor (*Riha 1990*, 29, 48). Von einem Fingerring unbekannter Form stammt eine Glaseinlage (Abb. 1: 2) die von zwei Glasplättchen besteht – unterer dunkelblauen und oberer dünnerer hellblauen. Vom quadischem Gebiet ist Glaseinlage von Fingerringen aus Čáčov (Grab von der Stufe B2/C1 – *Pieta 2004*, 346, Abb. 1: 13b-c) bekannt. Eine herausgefallene Glaseinlage stammt von einem Grubenhaus von Ende des 2. Jh. oder ersten Hälfte des 3. Jh. aus Branč (*Kolník/Varsík/Vladár 2007*, 65, tab. 2: 8). Der Fingerring und die Gemme aus Cífer-Pác sind römischen Ursprungs.

Einfache Ringe aus Bronzedraht (Abb. 1: 3-4) könnten Ohringe mit verlorengegangenen Anhänger, Fingerringe oder Anhebe- bzw. Verbindungsglieder (am Halsband oder Gürtel) darstellen. Simple Bronzeringe trugen in Rom Frauen als Verlobungsringe und die waren auch niedrigeren Bevölkerungsschichten zugänglich (*Riha 1990*, 46). Der bronzene Spiralling (Abb. 1: 6) stammt vom Bereich der südlichen Säulenreihe des Baues 13 (Abb. 3 – 69/69). Die Form ist von barbarischen und auch römischen Milieu bekannt (Typ *Riha 2.18.2* oder Gruppe Beckmann VI.30-34). Ein ähnlicher einfacher Fingerring vom plattgehämmerten Draht wurde auch während der Begehung der Fundstelle gefunden (Abb. 1: 7). Ein weiterer stammt von der Siedlungsschicht aus Bratislava-Trnávka (*Varsík 2011*, 119, obr. 60: 1).

Der gekerbte Silberring (56/78 – Abb. 1: 8) gehört zur Form Beckmann II.7, welche die Autorin für römisch hält (*Beckmann 1995*, 53, Taf. 1). Das Exemplar aus Cífer-Pác wurde im Grubenhaus 289 gefunden, zusammen mit der Keramik (u. a. zwei Terra-Sigillata Bruchstücke) des 3. Jhs.

Der massive Goldring (Gewicht 15,5 g – Abb. 1: 9) ist sechseckig. Auf den dreieckig verbreiterten Schultern ist eine Verzierung in Gestalt dreier tiefen keilförmigen Kerben, wobei beide äußeren durch Voluten abgeschlossen sind. Die Gemme von geschichtetem weiß-schwarzem Onyx trägt ein Füllhorn und die Inschrift INNNOCI. Der goldene Fingerring repräsentiert die römische Form die für das 3. Jh. charakteristisch ist (Form Beckmann IV.22a oder Guiraud Typ 3f). In Augst wurde ein solcher Fingerring (*Riha Typ 2.1.6*) zusammen mit der Keramik aus der 2. Hälfte des 3. Jh. und der 1. Hälfte des 4. Jh. gefunden (*Riha 1990*, 32, Taf. 6: 96). Die Datierung in die 2. Hälfte des 3. Jh. bestätigt auch die Fundsituation in Cífer-Pác, wo der Goldfingerring im Grubenhaus 82 (Abb. 3) zusammen mit dem Antoninianus des Valerianus (in den J. 256-257 n. Chr. geprägt) gefunden wurde.

Vom quadischen Milieu kennen wir noch zwei weitere Goldfingerringe, beide typologisch auch ins 3. Jh. datiert. Der Lesefund aus Zohor hat eine rote Gemme mit der Darstellung eines Adlers zwischen Standarden (*Elschek 2013*, 109, Taf. II: 1; *Rajtár 2013*, 145-146, Abb. 8a). Der dritte Goldfingerring stammt vom Fürstengrab I aus Krakovany-Stráže, welcher erst im J. 2015 gewonnen wurde (*Krupa/Klčo 2015*, 49-53). Alle drei Ringe sollten auf den Fingern der quadischen Nobilität die hohe gesellschaftliche Stellung und vielleicht auch die Beziehung zur römischen Welt ausdrücken. Einem einfacheren Goldfingerring mit verdickten Enden führt T. Kolník als Oberflächenfund vom germanischen Gräberfeld in Abrahám an (*Kolník 1980*, 19, Taf. LXIV: 4). Außer den angeführten Fingerringen kennen wir von der Südwestslowakei noch eine Gruppe von vier Goldfingerringen. Ihre Fundumstände sind aber problematisch oder sie hängen mit der quadischen Besiedlung nicht zusammen – das römische Lager von Iža, neuzeitliche Schmuckkollektion aus Bratislava und ein Fund vom J. 1835 aus Zvolen.

Armringe

In Cífer-Pác kamen sechs Armringbruchstücke aus dunkelgrünen Glas vor. Vier waren glatt (Abb. 1: 10-13), zwei tordiert (Abb. 2: 1-2). Alle wurden außerhalb des eingefriedeten Gehöfts gefunden, drei im Raum der Webereiwerkstätten 58 und 60 und einer im Areal des Baues II. (Abb. 4). Ein zahlreicher Komplex von dunkelgrünen bis schwarzen Glasarmringen stammt vom Lager in Iža (über 100 Stücke) mit Fundzusammenhängen aus der 2. Hälfte des 4. Jh. bis Anfang des 5. Jh. (*Rajtár 2002*). In spätantiken Gräbern aus Pannonien kommen diese mit Münzen des 1. bis 2. Drittels des 4. Jh. vor, in Mode blieben sie jedoch bis zum Ende des 4. oder Anfang des 5. Jh. (*Doneus 2014*, 124; *Puschnigg 1996*, 85, Taf. 4: 2). Im Rahmen germanischer Siedlungen aus der Slowakei kommen sie nur selten vor (Branč). Außer Cífer-Pác kamen sie noch in Bratislava-Dúbravka (*Elschek 2004*, Abb. 6: 3) und im niederösterreichischen Niederleis (*Karwowski 2010*, 283-299, Abb. 2-4) vor, also von Fundstellen mit intensiven römischen Einflüssen und der Anwesenheit der römischen Architekturresten.

Einen sehr beliebten spätrömischen Typ repräsentiert der Bronzearmring aus vier zusammengeflochtenen Drahten um mit einem Haken-Ösen-Verschluss (Abb. 2: 3). Das zahlreiche Vorkommen ähnlicher Drahtarmringe in Pannonien führte zu Erwägungen über ihre dortige Produktion. Sie kommen im 4. bis zum Anfang des 5. Jh. vor. Der Armring mit fächerförmigem Abschluss (Abb. 2: 4 – Typ Keller 5) wurde im Bereich des Holzbaues 13 gefunden. Vom Blickpunkt des Vorkommens von Bronzearmringen aus Cífer-Pác ist ein Grab von zwei Kleinkindern vom spätrömischen Gräberfeld Oggau wichtig, in dem alle drei aus Cífer-Pác bekannten Typen (Abb. 2: 3-6) vorkamen. Das Doppelgrab aus Oggau ist in die letzten Jahrzehnte des 4. und den Anfang des 5. Jh. datiert (*Puschnigg 1996*, 112-114, Taf. 8: 3-5; 9: 3-6).

Die Armringe und Fingerringe aus Cífer-Pác stellen vom Blickpunkt der Provenienz überwiegend römische Schmuckformen vor. Nur die einfachen bronzenen Ringe und die Spiralfingerringe könnten von heimischem (obzwar auch römischem) Ursprung sein. Diese Feststellung ist im Kontrast mit der Situation bei den Fibeln. Von 38 typologisch bestimmbaren Fibeln stellt nur eine Fibel (Zwiebelknopffibel) eine römische Form dar, alle anderen sind von germanischer Provenienz.

Vom Blickpunkt der Datierung stellen alle Armringe Typen dar, die in den römischen Provinzen schwerpunktmäßig im 4. Jh. vorkamen, mit möglicher Überlappung bis zum Anfang des nächsten Jh.

Eine andere Situation ist im Fall der Fingerringe. Es ist bemerkenswert, dass der silberne und goldene Fingerring von Objekten des 3. Jh. stammen. Im Unterschied zu jüngeren Objekten aus dem 4. Jh. enthielten diese Grubenhäuser keine Reste von römischen Baumaterialien. Das deutet an, dass ihr Untergang die römischen Bauaktivitäten innerhalb der Fundstelle zeitlich vorausging.

Die römische Bauaktivität, deren Ergebnis die Entstehung des Herrenhofs mit zwei Bauten auf Steinfundamenten und mehreren großräumigen Holzbauten war, datieren wir vor allem auf der Basis des Vorkommens gestempelter Ziegeln in das mittlere Drittel des 4. Jh. (*Varsik/Kolník 2013*, 77-78). Der goldene Fingerring indiziert aber die Anwesenheit wohlhabender Persönlichkeiten schon vor der Errichtung dieses Herrenhofs.

Doc. PhDr. Vladimír Varsík, CSc.
Archeologický ústav SAV
Akademická 2
949 21 Nitra
vladimir.varsik@savba.sk

PhDr. Titus Kolník, DrSc.
Výstavná 17
949 01 Nitra
titusaeva@gmail.com

Slovenské národné múzeum-Archeologické múzeum
Bratislava 2016
ISBN 978-80-8060-383-0

